

7.4.2025

EOAK/1890/2025 ja EOAK/1889/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen,

vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Päivi Lahtinen ja notaari Sanna-Kaisa Frantti

ENNALTA ILMOITTAMATTOMAT TARKASTUKSET: ALUE- JA KUNTAVAALIEN LAITOSÄÄNESTYSPAIKAT (SOTE-YKSIKÖT) 3.4.2025

Tarkastuskohde

Alue- ja kuntavaalien kaksi eri sosiaali- ja terveydenhuollon laitosäänestyspaikkaa Pirkkalan kunnassa.

Tarkastusajankohta

Torstai 3.4.2025

Osallistujat oikeusasiamiehen kansliasta

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Päivi Lahtinen

Notaari Sanna-Kaisa Frantti

Osallistujat tarkastuskohteesta

Vaalitoimikunnan jäsenet sekä laitosten henkilökuntaa

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT, CRPD, laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 5 §

1 YLEISTÄ

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin määräsi kolme oikeusasiamiehen kanslian virkamiestä suorittamaan tarkastuksia alue- ja kuntavaalien 2025 laitosäänestyspaikoissa.

Ennen tarkastusta yhdeksältä kunnalta pyydettiin tietoja laitosäänestyspaikoista ja -aikatauluista. Tarkastukset tehtiin ennalta ilmoittamatta satunnaisesti valittuihin kolmeen laitosäänestyskohteeseen. Hattulan kunnan tarkastuksesta (laitosäänestys varuskunnassa) on tehty erillinen pöytäkirja EOAK/1891/2025.

Nyt puheena olevien laitosaänestyspaikkojen tarkastusten tavoitteena oli selvittää äänestysjärjestelyjen ja -tapahtuman toimivuutta sekä vaalisalaisuuden turvaamista sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä. Erityisesti äänestystapahtuman sujuvuutta arvioitiin yksiköissä hoidossa olevien ja asuvien henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Eduskunnan oikeusasiamies on osa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) 33 artiklan 2 kohdan mukaista kansallista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Vammaissopimusta sovelletaan myös esimerkiksi muistisairaisiin henkilöihin. YK:n vammaissopimuksen 29 artiklassa taataan vammaisille henkilöille yhdenvertaiset oikeudet osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

2 TARKASTUSHAVAINNOT

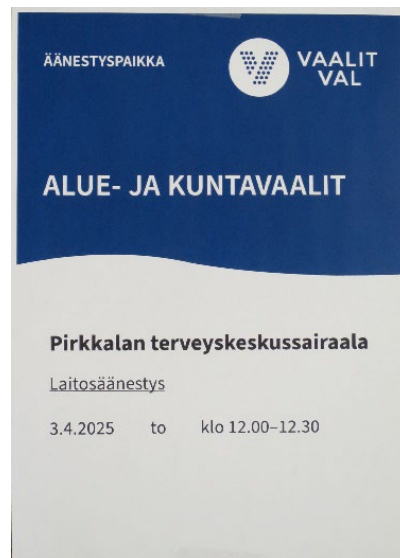
2.1 Pirkkalan kunta (vaalitoimikunta), Pirkkalan terveyskeskussairaala

Pirkkalan kunnalta ennakolta saadun tiedon mukaan laitosaänestys oli tarkoitus järjestää 3.4.2025 kello 12.00–12.30 Pirkkalan sosiaali- ja terveysaseman sairaalaosastolla (Lentoasemantie 60, Pirkkala). Tarkastus tehtiin laitosaänestyspäivänä kello 11.40 alkaen.

Pirkanmaan hyvinvointialueen (Pirha) verkkosivujen mukaan Pirkkalan sairaalaosasto toimii Pirkkalan sosiaali- ja terveysasemalla. Osasto on 32-paikkainen akuutin ja kuntouttavan hoidon yksikkö. Sairaalaan tullaan päivystysvastaanotoilta lääkärin lähettämänä tai toisesta sairaalasta jatkohoitoon. Pirkkalan sairaalaosastolla hoidetaan Pirkkalan ja Vesilahden alueiden saattohoitopotilaita.

Hoitohenkilökunnalta saadun tiedon mukaan tarkastushetkellä sairaalaosastolla oli yhteensä 32 potilasta. Kaikki potilaat olivat suomenkielisiä. Hoitohenkilökunnan arvion mukaan potilaat ovat osastolla keskimäärin 10 vuorokautta. Pääsääntöisesti asukkaat olivat pirkanmaalaisia. Pirkkalasta oli 15 potilasta. Muut potilaat olivat ulkopaikkakuntalaisia.

Laitosaänestyksessä äänioikeuttaan käytti yhteensä kahdeksan henkilöä, joista kaksi äänesti potilashuoneessa. Tämän lisäksi yksi potilashuoneessa aloitettu äänestystapahtuma keskeytettiin, koska äänestäjä ei hoitohenkilökunnan arvion pohjalta tehdyn vaalitoimikunnan ratkaisun mukaan kyennyt äänestämään.

Kuva 1. Tiedote laitosäänestyksestä

Saadun tiedon mukaan Pirkkalan kunnan keskusvaalilautakunnan edustaja oli lähettänyt 28.3.2025 sähköpostitse terveyskeskussairaalaan ilmoituksen ja ohjeet ennakoäänestyksen järjestämisestä laitoksessa.

Osastonhoitajalle ja apulaisosastonhoitajalle lähetetyn viestin liitteenä oli edellä kuvasta 1. ilmenevä ennakoäänestysjulistie tulostettavaksi yksikön seinälle. Tiedote oli laitettu näkyville usealle seinälle. Hoitohenkilökunta koki, että kunnan puolelta tullut ohjeistus laitosäänestyksestä oli varsin yleisluontoista. Osastonhoitajalla ja apulaisosastonhoitajalla oli kuitenkin aikaisempaa kokemusta laitosäänestysten järjestelyistä. Kuitenkin jos henkilökunta vaihtuisi eri vaalien välillä, yksityiskohtaisempi ohjeistus saattaisi hoitohenkilökunnan mukaan olla tarpeen.

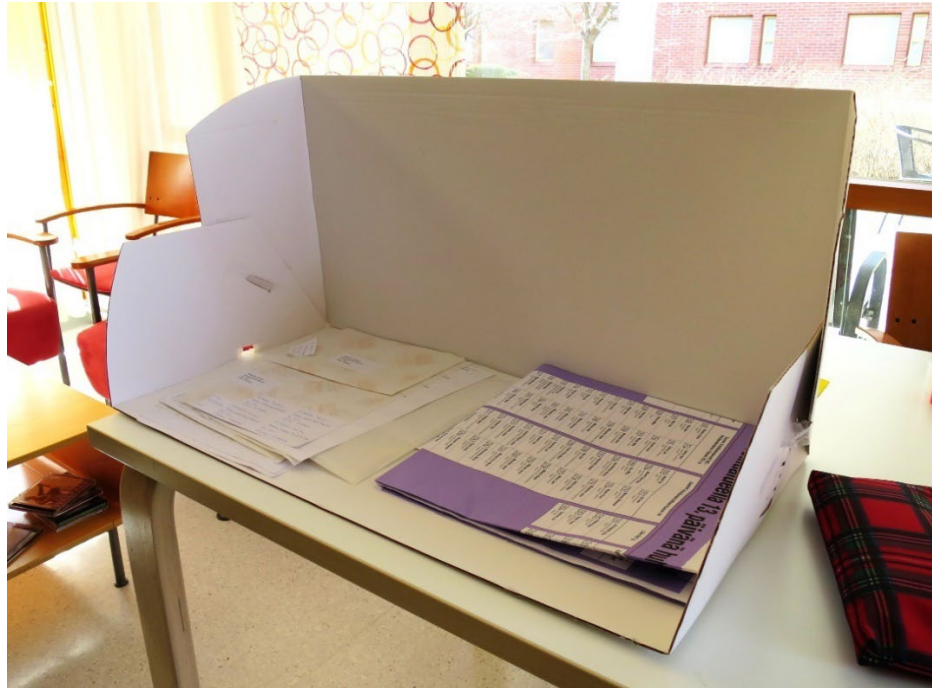
Alue- ja kuntavaalien ennakoäänestyksestä laitoksessa huolehti Pirkkalan kunnanhallituksen 3.2.2025 asettama vaalitoimikunta, josta läsnä olivat puheenjohtajan lisäksi varapuheenjohtaja, jäsen sekä kaksi varajäsentä. Vaalitoimikunnan mukaan heillä olisi ollut tarvittaessa mahdollisuus huolehtia äänestyksen järjestämisestä myös ruotsin kielellä.

Vaalitoimikunnan jäseniltä saadun tiedon mukaan kunnan keskusvaalilautakunta oli järjestänyt etukäteen vaalitoimikunnalle koulutusta laitosäänestyksen järjestämisestä. Lisäksi oikeusministeriön vaaliohjeet oli jaettu kaikille vaalitoimikunnan jäsenille. Tarkastuksen toimittajille syntyi kuva, että koulutusta pidettiin tarpeellisena, onnistuneena ja riittävänä.

Laitosäänestyspaikka oli terveystieteiden ruokailutilassa (päivähuone). Hoitohenkilökunnan mukaan sama äänestystila oli ollut käytössä myös aikaisemmissa vaaleissa, koska terveystieteiden ruokailutilasta ei muuta soveltuvaa tilaa löytyisikään. Äänestys järjestettiin ruoka-aikaan, mikä ei välttämättä ollut sopivin ja rauhällisin ajankohta äänestystapahtuman kannalta. Myös eräs potilashuoneessa järjestetty äänestys toimitettiin samaan aikaan, kun äänestäjä oli ruokailemassa. Kokonaisuudessaan laitosäänestykseen kului terveystieteiden sairaalassa aikaa yli tunti, vaikka alun perin aikaa laitosäänestykselle oli varattu puoli tuntia. Vaalitoimikunnan mukaan kaksien vaalien samanaikainen järjestäminen aiheutti paljon paperityötä vaalitoimikunnalle, minkä vuoksi aikaa kului ennakoitua enemmän.

Vaalitoimikunnalta saadun tiedon mukaan vaalitoimikunta ei ollut päässyt vaikuttamaan laitosäänestyksen järjestämisen ajankohtaan ja aikatauluun, vaan kunnan edustaja oli etukäteen määritellyt kaikki aikataulut. Vaalitoimikunnan puheenjohtajan mukaan hän oli kiertänyt kaikki laitosäänestyskohteet ennen laitosäänestyspäivää mutta tässä vaiheessa aikataulut oli jo päätetty. Vaalitoimikunnan mukaan aikataulu oli suunniteltu liian tiukaksi, eikä varattu aika ollut riittänyt edellisenä päivänä edes varuskunnassa järjestetyssä laitosäänestyksessä. Saadun tiedon mukaan aikataulun ylittymisestä huolimatta vaalitoimikunta antoi kaikkien halukkaiden äänestää.

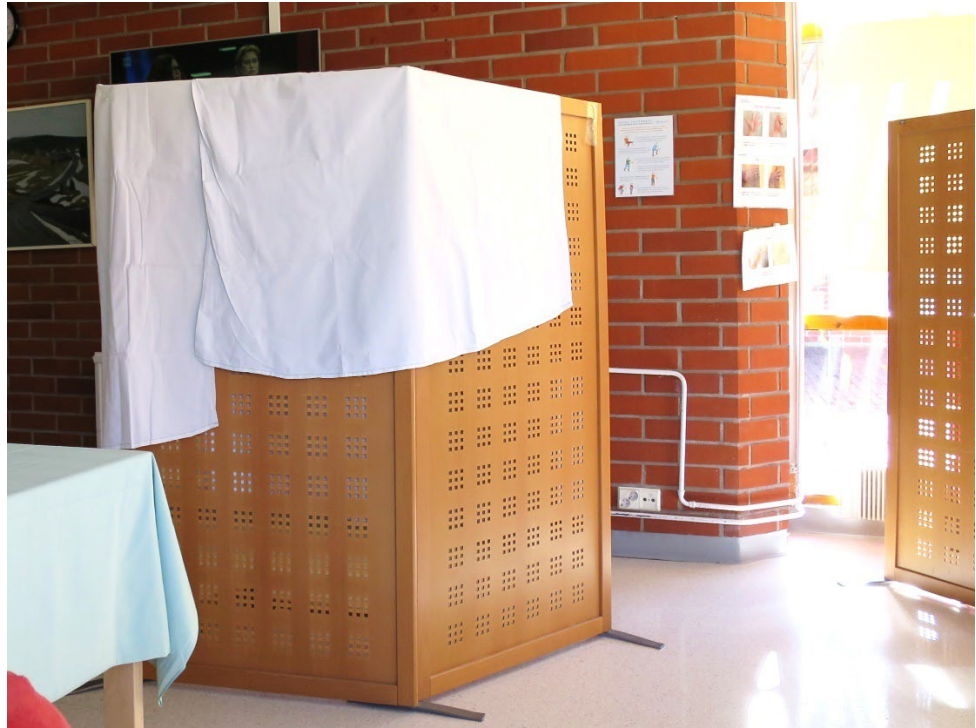
Vaalitoimikunnalla oli mukanaan kokoontaitettava pahvista tehty näkösuoja, jonka suojassa äänestysmerkintä voitiin tehdä katseilta suojassa, jos suoja oli huolellisesti ja oikein aseteltu siten, ettei äänestäjän selän takaa ollut näköyhteyttä kirjoitusalueelle.

Kuva 2. Pöydälle asetettava näkösuoja

Pahvinen näkösuoja ei kuitenkaan tarjonnut riittävää suojaa, jos äänestäjä olisi yrittänyt tarkastella suuria ehdokaslistoja sen takana. Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan kyseistä pahvista näkösuojaa ei tarvittu ruokailutilan äänestyspisteessä, koska äänestäjät tarkastelivat ehdokaslistoja ja tekivät merkinnät äänestyslippuihin pääsääntöisesti äänestyskopissa.

Pirkkalan kunnan etukäteen yksikön vastuuhenkilöille lähettämässä sähköpostissa oli yleisesti todettu: "Varatkaa ystävällisesti äänestämisen toteuttamista varten paikka, jossa ennakoäänestys voidaan rauhassa toteuttaa vaalisalaisuus säilyttäen." Hoitohenkilökunnan mukaan vaaliviranomaiset eivät olleet etukäteen antaneet yksityiskohtaisempia ohjeita äänestyspaikan järjestämiseksi. Hoitohenkilökunnan edustajat olivat kuitenkin – aikaisempaan kokemukseen perustuen – rakentaneet äänestyspaikalle äänestyskopin/sermin, jonka takana äänestysmerkintä voitiin tehdä muiden katseilta suojassa. Havaintojen mukaan äänestyspaikan ahtauden vuoksi sermin taakse saattoi olla hankala päästä omatoimisesti esimerkiksi leveällä pyörätuolilla tai rollaattorilla.

Kuva 3. Äänestyskoppi/sermi

Äänestyskopissa oli molempien vaalien ehdokaslistojen yhdistelmät (Pirkkalan kunta ja Pirkanmaan hyvinvointialue) sekä ohje äänestäjälle äänestysmerkinnän tekemisestä. Havaintojen tekemisen aikaan äänestyskopissa ei ollut kynää äänestysmerkinnän tekemiseksi. Vaalitoimikunnan jäsen toi kynän äänestyskoppiin seuraavan äänestäjän pyynnöstä. Vaalitoimikunnalla oli mukanaan myös suurentavia lukulaseja, muttei erillistä suurennuslasia. Vaalitoimikunnalla oli mukanaan myös erillinen lisävalo. Epäselväksi jäi, oliko vaalitoimikunta arvioinut lisävalon tarvetta kyseisessä kohteessa. Äänestyskopin takana olevalla seinällä oli televisio auki, mikä tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan saattoi hieman häiritä äänestysrauhaa ja äänestäjän keskittymistä.

Tarkastuksen toimittajat pitivät tunnistettavuuden ja näkyvyyden vuoksi hyvänä, että vaalitoimikunnan jäsenillä oli kaulassaan selkeästi havaittavat tunnistelaput, joista ilmeni heidän nimensä ja toimenkuvansa vaalitoimikunnassa.

Hoitohenkilökunta avusti vaalitoimikuntaa joidenkin äänestäjien henkilöllisyyden toteamisessa, jos potilailla ei ollut saatavilla hyväksyttävää henkilöllisyystodistusta.

Äänestäjillä ei ollut mukanaan ilmoituskortteja (Digi- ja väestötietoviraston ilmoitus äänioikeudesta). Vaalitoimikunnalla oli tulostettuna kaikkien Suomen kuntien keskusvaalilautakuntien osoitteet. Vaalitoimikunnan jäsen kirjoitti lähetekirjelomakkeeseen äänestäjän nimen, henkilötunnuksen sekä kotiosoitteen sekä merkitsi äänestäjän kotikunnan keskusvaalilautakunnan osoitteen.

Tarkastuksen toimittajien havaintojen perusteella äänestäjiltä ei tiedusteltu, halusivatko he apua lähetekirjelomakkeen täyttämiseen. Suurelle osalle äänestäjistä lomakkeen täyttäminen omatoimisesti olisi kuitenkin saattanut olla vaikeaa. Äänestäjää pyydettiin allekirjoittamaan lähetekirjelomake, jonka jälkeen vaalitoimikunnan varapuheenjohtaja allekirjoitti lomakkeen ja sulki lähetekuoreen vaalikuoren sekä lähetekirjelomakkeen. Lähetekirjelomakkeen allekirjoitti siis vaalitoimikunnan varapuheenjohtaja, vaikka paikalla oli myös vaalitoimikunnan puheenjohtaja. Mikäli vaalitoimikunnan jäsen avusti äänestäjää ainoastaan lähetekirjelomakkeen täyttämässä, tästä ei tehty merkintää äänestäjistä pidettävään luetteloon. Avustamisesta tehtiin merkintä luetteloon silloin, kun hoitohenkilökuntaan kuuluva toimi avustajana äänestystapahtumassa.

Hoitohenkilökunta oli aamulla etukäteen tiedustellut potilailta, jotka halusivat äänestää potilashuoneessa. Hoitohenkilökunta ilmoitti laitosaänestyksen aluksi nämä huoneet vaalitoimikunnalle. Lopulta kaksi henkilöä äänesti potilashuoneessa. Vaalitoimikunnan ollessa jo poistumasta paikalta hoitaja tuli ilmoittamaan, että vielä yksi potilas olisi halukas äänestämään omassa huoneessaan. Vaalitoimikunta järjesti hänelle äänestysmahdollisuuden. Tämä potilashuoneessa aloitettu äänestystapahtuma jouduttiin kuitenkin jonkun ajan kuluttua keskeyttämään, koska äänestäjä ei hoitohenkilökunnan arvion ja vaalitoimikunnan ratkaisun mukaan kyennyt äänestämään. Vaalitoimikunta teki keskeyttämisestä merkinnän pöytäkirjaan.

Tarkastuksella tehtyjen havaintojen mukaan kaksien vaalien samanaikainen järjestäminen edellytti vaalitoimikunnalta erityistä huolellisuutta ja tarkkuutta asiakirjojen käsittelyssä, jotta kaikki tiedot saatiin oikeisiin asiakirjoihin ja paperit tulivat niille määriteltyihin oikeisiin kirjekuoriin. Kahdet samanaikaiset vaalit hankaloittivat ja selvästi hidastivat äänestystapahtumaa. Lisäksi äänestystapahtuman etenemistä hidastutti se, että suuri osa äänestäjistä pääsi tutustumaan alue- ja kuntavaalien ehdokaslistoihin vasta äänestyshetkellä.

Vaalitoimikunnalla oli mukanaan valkoinen ehdokaskirja koko Suomen kuntavaaliehdokkaista. Vaalitoimikunnan etsi jossain vaiheessa myös violettia ehdokaskirjaa koko Suomen aluevaaliehdokkaista. Epäselväksi jäi, oliko tämä ehdokaskirja vaalitoimikunnalla mukana.

Vaalitoimikunta säilytti lähetekuoria kannellisessa muovilaatikossa. Vaalitoimikunnan mukaan annetut äänet kuljetettiin laatikossa päivän päätteeksi kunnan virastotalolle.

Äänestäjät olivat tyytyväisiä siihen, että heillä oli mahdollisuus äänestää vuodeosastolla. Äänestäjiltä saadun palautteen mukaan äänestäminen sujui hyvin ja järjestelyt olivat toimivat.

2.2 Pirkkalan kunta (vaalitoimikunta), Senioritalo Pihlajamäki

Pirkkalan kunnalta ennakolta saadun tiedon mukaan laitosäänestys oli tarkoitus järjestää 3.4.2025 kello 12.45–14.45 Senioritalo Pihlajamäen kolmessa eri yksikössä (Perkiöntie 55, Pirkkala). Tarkastus tehtiin ennakkoonäänestyspäivänä noin klo 13.15 alkaen.

Pirkanmaan hyvinvointialueen (Pirha) verkkosivujen mukaan Senioritalo Pihlajamäki tarjoaa pitkäaikaista ympärivuorokautista palveluasumista ikäihmisille. Senioritalo sijaitsee Pirkkalassa hyvien kulkuyhteyksien päässä. Senioritalossa on yhteensä 32 asukaspaikkaa ja kaksi ryhmäkotiä: Pihlajakoti ja Lehmuskoti (vuonna 2025 Saarnikoti). Ryhmäkotien ulko-ovet ovat lukittuina mutta huoneistojen ovet ovat avoimia. Yksiköissä on myös yhteistä tilaa asukkaille. Rakennus on Y-säätiön omistama (M2-kodit).

Sama vaalitoimikunta siirtyi terveyskeskussairaalaan suorittamaan laitosäänestyksen lähellä sijaitsevalle senioritalolle. Alue- ja kuntavaalien ennakkoonäänestyksestä laitoksessa huolehti siis Pirkkalan kunnanhallituksen 3.2.2025 asettama vaalitoimikunta, josta läsnä olivat puheenjohtajan lisäksi varapuheenjohtaja, jäsen sekä kaksi varajäsentä.

Senioritalon ensimmäinen äänestyspaikka oli Pihlajakodissa, jossa asui 16 asukasta. Kyseiseen yksikköön oli ilmoitettu äänestysajaksi 12.45–13.15, mutta edellisen äänestyskohteen viivästyksen vuoksi vaalitoimikunta saapui paikalle vasta noin kello 13.15.

Senioritalon yksikön hoitohenkilökunnan mukaan he eivät olleet voineet vaikuttaa äänestysajankohtaan ja -aikatauluihin. Hoitohenkilökunta kertoi, että äänestyksen myöhästyminen ennalta ilmoitetusta ajankohdasta häiritsi yksikön toimintaa. Yksikössä oli juuri henkilöstön työvuoronvaihto kesken ja äänestäminen häiritsi siihen liittyviä toimia. Hoitohenkilökunnan mukaan vaalitoimikunnalle oli jo aiempina vuosina esitetty toive, että yksikössä äänestäminen järjestettäisiin lähtökohtaisesti asukkaiden omissa huoneissa, koska yksikössä ei ollut käytettävissä soveltuvaa tilaa äänestämiseen. Asukkaista suurella osalla oli muistisairaus, mikä voi vaikuttaa heidän toimintakykyynsä yleisissä tiloissa ja äänestäminen omassa rauhallisessa huoneessa onnistuisi paremmin. Myös vaalisalaisuuden toteutuminen voidaan varmistaa paremmin asukkaiden omissa huoneissa. Hoitohenkilökunnan mukaan osa asukkaista käy omaisen kanssa äänestämässä varsinaisena vaalipäivänä tai yleisessä ennakkoonäänestyspaikassa.

Pihlajakodin yksikön laitosäänestyksessä äänioikeuttaan käytti yhteensä kolme henkilöä, joista kaksi äänesti omassa huoneessaan.

Tarkastuksen toimittajat havaitsivat, että vaaliurna (kannellinen muovilaatikko) – jossa edellisten kohteiden äänet lähetekirjeineen olivat – jäi ilman valvontaa yksikön päiväsalin pöydälle, kun vaalitoimikunta lähti ottamaan äänestyksiä vastaan asukkaiden omiin huoneisiin.

Kuva 4. Vaaliurna/laatikko päiväsalin pöydällä

Senioritalossa tarkastuksen toimittajat kiinnittivät huomiota myös siihen, että yksi äänestys järjestettiin siten, että pyörätuolissa istunut ikäännytyn henkilö tarkasteli ehdokaslistoja ja teki äänestystoimituksen yhteisessä tilassa (päiväsali) kaikkien muiden paikalla olleiden asukkaiden ja hoitajien katseiden alla. Käytössä oli edellä kuvassa 2. oleva pahvinen näkösuoja, joka ei havaintojen mukaan antanut riittävää suojaa keskellä päiväsalia toimitetussa äänestystapahtumassa.

Yksikön seinillä ei näkynyt tiedotteita tai muitakaan ilmoituksia laitosaänestyksen järjestämisestä tai sen ajankohdasta. Epäselväksi jäi, mistä syystä yksikössä ei ollut tiedotetta näkyvillä.

Eräältä yksikön asukkaalta kuultiin palautteena, ettei hänellä ollut tiedossaan, ketä vaaleissa voisi äänestää, koska hän ei ollut nähnyt ehdokaslistoja etukäteen. Äänestäneet henkilöt olivat tyytyväisiä mahdollisuuteen saada äänestää laitosaänestyksessä.

3 JOHTOPÄÄTÖKSET

Seuraavat tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille. Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja toimenpiteet ilmenevät jäljempänä kohdassa 4.

3.1 Tarkastushavainnot

Yleiset laitosaänestyspaikkoja koskevat havainnot ja huomiot näyttävät olevan osin samoja kuin viime eduskuntavaalien ja presidentinvaalin laitosaänestyspaikoille tehdyissä tarkastuksissa.

3.1.1 Äänestäjiltä saatu palaute

Tarkastuksella vaalitoimikunnalta saadun tiedon mukaan äänestäjiltä saatu palaute laitosaänestyksestä oli ollut pääsääntöisesti myönteistä. Myös tarkastuksella haastatellut äänestäjät olivat tyytyväisiä mahdollisuuteen saada äänestää yksikössä.

3.1.2 Äänestystilan esteettömyys ja vaalisalaisuuden toteutuminen

Vaalilain 56 §:n 2 momentin mukaan äänestys ennakkoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy.

Oikeusministeriön vaaliohjeen nro 3 mukaan äänestyspaikan (äänestystilan) sijainnissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen. Ennakkoäänestykselle varattu paikka on sijoitettava laitoksessa sellaiseen tilaan, joka ei ole muussa käytössä äänestämisen aikana. Äänestäjän on hankaluuksitta päästävä tähän tilaan.

Tarkastushavaintojen mukaan laitosaänestykset järjestettiin sellaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä, jotka olivat lähtökohtaisesti esteettömiä.

Terveyskeskussairaalan laitosaänestyksen järjestäminen lounasaikaan kuitenkin aiheutti ylimääräistä hälyä ja hankaloitti liikkumista apuvälineillä melko ahtaassa päiväsalissa.

Senioritalossa havaittiin, että yksi äänestys järjestettiin siten, että pyörätuolissa istunut ikääntynyt henkilö tarkasteli ehdokaslistoja ja teki äänestystoimituksen yhteisessä tilassa (päiväsali) kaikkien muiden paikalla olleiden asukkaiden ja hoitajien katseiden alla. Tässä tapauksessa äänestyspaikan huono sijoittelu saattoi vaarantaa vaalisalaisuuden toteutumista. Tämä johtui siitä, että muilla päiväsalissa olevilla henkilöillä oli suora näköyhteys sen puolueen ehdokaslistoihin, joita äänestäjä vaalitoimikunnan jäsenen avustamana tarkasteli ilman näkösuojaa. Tarkastushavaintojen mukaan ongelmallinen tilanne olisi ollut ratkaistavissa äänestyspaikan paremmalla sijoittelulla päiväsalissa tai äänestyksen järjestämisellä esimerkiksi asukkaan omassa huoneessa taikka muussa rauhallisessa tilassa.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on yleisesti korostettu esteettömyyden ja vaalisalaisuuden varmistamisen merkitystä kaikilla äänestyspaikoilla.

3.1.3 Ehdokaslistoihin tutustuminen ja ehdokaslistojen saavutettavuus

Vaalilain 57 §:n 3 momentin mukaan äänestäjälle on varattava tilaisuus tutustua asianomaista vaalia varten laadittuun vaalipiirinsä, hyvinvointialueensa tai kuntansa ehdokaslistojen yhdistelmään, europarlamenttivaalien ehdokaslistojen yhdistelmään tai presidentinvaalin ehdokasluetteloon taikka valtakunnalliseen ehdokasrekisteriin tai siitä laadittuun tulosteeseen.

Oikeusministeriön vaaliohjeen nro 3 mukaan laitoksessa äänestävällä tulee olla mahdollisuus tutustua oikeusministeriön aluevaalien ehdokaskirjaan ja kuntavaalien ehdokaskirjaan. Näiden lisäksi vaalitoimikunnan harkinnan mukaan voidaan käyttää myös oman hyvinvointialueen ehdokaslistojen yhdistelmää aluevaaleissa ja oman kunnan ehdokaslistojen yhdistelmää kuntavaaleissa. Ne on asetettava ennakoäänestyspaikkaan siten, että äänestäjät voivat niihin vaivattomasti tutustua.

Tarkastushavainnoista ja äänestäjiltä saadusta palautteesta ilmeni, että laitoksessa äänestävät henkilöt eivät välttämättä olleet päässeet tutustumaan alue- ja kuntavaaliehdokkaisiin ennen laitosäänestystä. Tämä aiheutti erityisesti kaksissa samaan aikaan järjestettävissä vaaleissa sen, että ehdokkaisiin tutustuminen laitosäänestystilanteessa vei äänestäjiltä selvästi enemmän aikaa.

Apulaisoikeusasiamiehen mielestä edellä todettu seikka olisi hyvä ottaa yleisesti huomioon laitosäänestyksen aikatauluja laadittaessa. Vaihtoehtoisesti ehdokaslistat ja -kirjat voitaisiin vaaliviranomaisten harkinnan mukaan toimittaa laitosäänestyskohteeseen hyvissä ajoin ennen laitosäänestyspäivää.

Tarkastuksella havaittiin myös, että ehdokaslistoissa ja -kirjoissa käytetty fontti oli niin pientä, että sen lukeminen aiheutti useille äänestäjille vaikeuksia. Lisäksi havaittiin, että suuret ehdokaslistat (lakanat) olivat hankalia käyttää silloin kun äänestäminen tapahtui muualla kuin varsinaisessa äänestyskopissa. Tämä korostui erityisesti silloin, kun äänestämisessä käytettiin suojana pahvista näkösuojaa (edellä kuva 2.) vaalisalaisuuden turvaamiseksi.

Apulaisoikeusasiamies totesi, että jo vuoden 2023 eduskuntavaalien laitosäänestystarkastuksilla nousi yhtenä kehittämissuositukseksi esille, että vammaisten ja vanhusten yksiköissä ehdokaslistojen tekstit olisi hyvä olla isommalla fontilla, jotta äänestäjät voisivat omatoimisesti – ilman avustajan tukea – tutustua ehdokkaisiin. Havaintojen mukaan isompaa fonttikokoa voisi olla perusteltua harkita myös vaaleja ja laitosäänestystä koskevaan tiedotus- ja ohjeistusaineistoon. Tarkastuspöytäkirja [EOAK/1546/2023](#) on julkaistu verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

3.1.4 Lähete kirjeen allekirjoittaminen

Vaalilain 61 §:n 1 momentin mukaan vaalitoimitsijan tai **vaalitoimikunnan puheenjohtajan** on allekirjoitettava lähete kirjeeseen todistus siitä, että äänestys on toimitettu laissa säädetyin tavoin ja, jos lähete kirjeeseen ei tehdä lähete kirjeen kuittausmerkintää, merkittävä siihen myös päiväys ja ennako äänestyspaikan nimi.

Oikeusministeriön vaaliohjeen (nro 3 ennako äänestys laitoksessa s. 34 Vaalitoimikunnan puheenjohtajan allekirjoitus lähete kirjeeseen) mukaan sen jälkeen, kun äänestäjä on allekirjoittanut ilmoituskortin lähete kirjeen tai täyttänyt ja allekirjoittanut erillisen lähete kirjelomakkeen, **vaalitoimikunnan puheenjohtajan on:**

1. tarkistettava, että ilmoituskortin lähete kirje on nimenomaan kyseisen äänestäjän lähete kirje ja että äänestäjä on allekirjoittanut sen tai että äänestäjä on merkinnyt lähete kirjelomakkeeseen kaikki tarvittavat tiedot ja allekirjoittanut sen. Erityisesti on syytä tarkistaa, että kunnan keskusvaalilautakunnan nimi ja osoite on merkitty selvästi vastaanottajakenttään (jotta se näkyy lähete kuoren ikkunasta); ja
2. allekirjoituksellaan todistettava, että äänestys on tapahtunut vaalilaissa säädetyin tavoin. Ilmoituskortin lähete kirjeen tai lähete kirjelomakkeen kohtaan ”Vaaliviranomainen täyttää” merkitään a) päiväys ja kunta, jonka alueella ennako äänestyspaikka on (esim. ”6.4.2025 Imatra”); sekä b) vaalitoimikunnan puheenjohtajan allekirjoitus
3. jos äänestäjä äänestää molemmissa vaaleissa, varmistauduttava vielä siitä, että lähete kirjeitä on laadittu ja allekirjoitettu kaksi, yksi aluevaaleja ja toinen kuntavaaleja varten.

Tarkastuksella kuitenkin havaittiin, että vaalitoimikunnan varapuheenjohtaja allekirjoitti ja tarkasti lähete kirjeitä siitä huolimatta, että vaalitoimikunnan puheenjohtaja oli myös läsnä (istui varapuheenjohtajan vieressä).

Apulaisoikeusasiamies korosti sitä laissa säädettyä lähtökohtaa, että vaalitoimikunnan puheenjohtajan on allekirjoitettava todistus lähete kirjeeseen, ellei hän ole estynyt sitä tekemästä.

3.1.5 Äänestäjän avustaminen lähete kirjeen täyttämisessä

Vaalilain 58 §:n 3 momentin mukaan äänestäjän pyynnöstä on vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan jäsenen avustettava häntä äänestämässä. Henkilö, jonka kyky tehdä äänestysmerkintä on olennaisesti heikentynyt, saa käyttää äänestyksessä apuna valitsemaansa avustajaa. Avustaja on velvollinen tunnollisesti täyttämään äänestäjän osoitukset sekä pitämään salassa äänestyksen yhteydessä saamansa tiedot.

Oikeusministeriön vaaliohje 3 lähtee siitä, että äänestäjää itseään pyydetään täyttämään ja allekirjoittamaan lähetekirjelomake. Ohjeen mukaan lähetekirjeen tarkoitus on se, että sen avulla äänestäjän vaalikuori voidaan toimittaa hänen oman kuntansa keskusvaalilautakunnalle riippumatta siitä, missä ennakoäänestyspaikassa hän on äänestänyt. Edelleen ohjeessa todetaan, että lähetekirjelomakkeen täyttäminen ei ole salaista. Tätä varten äänestyspaikassa tulee olla oma pöytä tai muu sopiva tila. Äänestäjän pyynnöstä vaalitoimikunnan jäsenen on avustettava häntä äänestämässä. Avustaja voi avustaa äänestäjää muun muassa merkinnän tekemisessä äänestyslippuun ja täyttämällä äänestäjän puolesta lähetekirjelomakkeen.

Tarkastuksella havaittiin, että vaalitoimikunnan jäsen täytti automaattisesti äänestäjien lähetekirjelomakkeet – kysymättä sitä, tarvitsiko äänestäjä apua lähetekirjeen täyttämässä. Vaalitoimikunnalla meni paljon aikaa lomakkeiden täyttämiseen, koska kaksien vaalien lähetekirjeisiin pääsääntöisesti merkittiin myös äänestäjän postiosoite. Tarkastushavaintojen mukaan useiden laitoksissa äänestäneiden henkilöiden kyky kirjoittaa oli alentunut, joten heidän olisi voinut olla hankalaa täyttää lomaketta itse.

3.1.6 Postiosoitteen selvittäminen lähetekirjeeseen

Vaalilain 59 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan lähetekirjeessä on oltava äänestäjästä henkilötunnus **tai** syntymäaika ja nykyinen osoite, jos lähetekirjeenä käytetään erillistä lähetekirjelomaketta. Vastaava ohje on myös oikeusministeriön vaaliohjeessa 3. Ohjeen mukaan lähetekirjeenä voidaan käyttää äänestäjällä olevaa ilmoituskorttia tai erikseen täytettävää lähetekirjelomaketta. Tarkastushavaintojen mukaan kenelläkään äänestäjällä ei ollut mukanaan ilmoituskorttia vaan kaikkien äänestäjien kohdalla täytettiin lähetekirje tai kaksissa vaaleissa äänestäneille kaksi lähetekirjettä.

Oikeusministeriön vaaliohjeen 3 liitteenä 3 olevassa lähetekirjelomakkeessa on mallina täytetty sekä äänestäjän henkilötunnus että nykyinen osoite. Mallista ei käy ilmi, että on riittävää, että lähetekirjelomakkeeseen kirjataan joko henkilötunnus **tai** syntymäaika ja nykyinen osoite.

Tarkastushavaintojen mukaan äänestystapahtumaa olisi joissain tilanteissa saattanut sujuvoittaa, jos lähetekirjelomakkeeseen olisi merkitty äänestäjän täydellisen nimen lisäksi henkilötunnus. Näin tehtynä äänestäjän postiosoitetta ei olisi ollut välttämätöntä selvittää ja kirjoittaa lomakkeeseen. Edellytyksenä tässä menettelyssä on kuitenkin se, että äänestäjän kotikunta on varmasti tiedossa, jotta lähetekirje voidaan toimittaa oikealle keskusvaalilautakunnalle. Äänestäjän henkilötunnus on lähtökohtaisesti helppo tarkistaa henkilöllisyystodistuksesta tai tarvittaessa laitoksen henkilökunnalta. Saattaa olla mahdollista, että oikeusministeriön vaaliohjeen 3 liitteenä oleva malli lähetekirjelomakkeesta on ohjannut vaalitoimikunnat kirjoittamaan lomakkeeseen osoitetiedot, vaikka henkilötunnuskin olisi ollut käytettävissä. Sama havainto tehtiin myös presidentinvaalin 2024 laitosäänestystarkastuksilla.

3.1.7 Vaaliasiakirjojen ja annettujen äänten säilyttäminen

Oikeusministeriön vaaliohjeen 1 mukaan keskusvaalilautakunnan on huolehdittava, että vaalitoimikunnilla on käytössään kaikki tarvittavat vaaliasiakirjat, vaalileimasimet, äänestyskopit, vaaliurnat sekä muut tarvikkeet ja varusteet. Vaaliurnaa tai muuta suljettavaa laatikkoa voidaan vastaavalla tavalla käyttää myös laitosäänestyksessä, jos se on tarkoituksenmukaista.

Oikeusministeriön vaaliohjeen 3 mukaan vaalitoimikunnan tulee huolehtia siitä, että lähetekuoret toimitetaan asianomaiselle kunnan keskusvaalilautakunnalle heti kun se äänestyksen tapahduttua on mahdollista.

Tarkastuksella ilmeni, että vaaliurna (kannellinen muovilaatikko) – jossa edellisten kohteiden äänet lähetekirjeineen olivat – jäi ilman valvontaa yksikön päiväsalin pöydälle, kun vaalitoimikunta lähti ottamaan äänestyksiä vastaan asukkaiden omiin huoneisiin. Apulaisoikeusasiamies korosti huolellisuuden merkitystä vaaliasiakirjojen ja annettujen äänten käsittelyssä ja säilyttämisessä.

3.1.8 Vaaliviranomaisten yhteydenpito laitoksiin ja tiedottaminen

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakkoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakkoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Oikeusministeriön vaaliohjeen nro 3 mukaan suunnitellessaan ennakkoäänestyksen järjestämistä laitoksissa vaalitoimikunnan tulee hyvissä ajoin ottaa yhteys asianomaisen laitoksen johtoon ja pyrkiä toimeenpanemaan äänestys niin tarkoituksenmukaisella tavalla kuin se kulloinkin on mahdollista. Vaalitoimikunnan on yhteistyössä henkilökunnan kanssa lisäksi suunniteltava se, miten äänestystoimituksesta ja sen ajankohdista (päivämäärä/päivämäärät ja kellonaika) tiedotetaan riittävästi laitoksessa oleville äänioikeutetuille. Ennakkoäänestyksestä on tiedotettava tarvittaessa myös laitosten osastoissa ja potilashuoneissa.

Tarkastuksella ilmeni, että vaalitoimikunta ei ollut päässyt vaikuttamaan laitosaänestyksen järjestämisen ajankohtaan ja aikatauluun, vaan kunnan edustaja oli etukäteen määritellyt aikataulut. Vaalitoimikunnan puheenjohtaja oli kiertänyt laitosaänestyspaikat läpi ennen äänestyspäivää, muttei voinut enää vaikuttaa aikatauluihin. Edellä todettujen syiden vuoksi laitosaänestys järjestettiin ruoka-aikaan terveystieteiden sairaalassa. Vaalitoimikunnan mukaan laitosaänestysten aikataulu oli myös suunniteltu liian tiukaksi. Tämän vuoksi varattu aika ei ollut riittänyt laitosaänestyskohteissa. Saadun tiedon mukaan aikataulun ylittymisestä huolimatta kaikki halukkaat saivat kuitenkin äänestää.

Tarkastuksella ilmeni myös, että senioritalon yksikön ilmoitustaululla tai muuallakaan ei ollut tiedotettu laitosaänestyksen ajankohdasta. Tämän vuoksi kaikki senioritalon asukkaat eivät olleet tietoisia laitosaänestyksestä.

Apulaisoikeusasiamies totesi tarkastushavaintojen valossa, että laitokselle etukäteen ilmoitetun aikataulun noudattaminen voi vaikuttaa suoraan siihen, onko henkilön mahdollista tosiasiasa käyttää äänioikeuttaan. Laitoksessa suunnitellut hoitotoimenpiteet tai muut aikataulutetut tapahtumat voivat aiheuttaa sen, että henkilöllä ei ole mahdollista äänestää myöhemmin vaalitoimikunnan saapuessa paikalle. Äänestysajankohdan siirtyminen voi aiheuttaa myös epätietoisuutta, onko äänestäminen laitoksessa ylipäättään mahdollista. Havaintojen perusteella on tämän vuoksi tärkeää, että vaalitoimikunnalle varataan riittävästi aikaa jokaiseen kohteeseen, jotta etukäteen ilmoitetun aikataulun noudattaminen onnistuu. Jos äänestysaikataulua joudutaan pakottavasta syystä muuttamaan ennalta ilmoitetusta, on entistäkin tärkeämpää, että vaalitoimikunta varmistaa äänestyskohteessa, että kaikilla halukkailla äänioikeutetuilla on ollut mahdollisuus käyttää äänioikeuttaan.

Nyt tehtyjen ja aikaisempien vaalien laitosäänestystarkastusten perusteella on havaittavissa, että kunnilla on erilaisia ja vaihtelevia laitosäänestyksen käytäntöjä, jotka koskevat muun ohessa laitosäänestyksen ennakkojärjestelyjä, ohjeistamista, tiedottamista ja yhteistoimintaa laitoksen johdon ja henkilökunnan kanssa. Tarkastuksilla jäi jossain määrin epäselväksi, mikä vaaliviranomainen kunnissa viime kädessä vastaa laitosäänestystä koskevista järjestelyistä ja mikä taho nämä toimenpiteet käytännössä toteuttaa. Edellä todetulla tavalla lainsäädäntö ja siihen perustuva ohjeistus lähtee siitä, että pääsääntöisesti laitosäänestyksen järjestelyistä vastaava viranomainen on vaalitoimikunta.

4 TOIMENPITEET

Tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille.

Apulaisoikeusasiamies päätti saattaa tarkastuksen kohteena olleen Pirkkalan kunnan ja sen keskusvaalilautakunnan sekä vaalitoimikunnan tietoon edellä todetut tarkastushavainnot. Tässä tarkoituksessa niille lähetetään jäljennös tästä tarkastuspöytäkirjasta.

Apulaisoikeusasiamies piti tärkeänä, että äänestäjien ja vaalitoimikunnan palaute laitosäänestyksestä oli ollut myönteistä.

Apulaisoikeusasiamies päätti kiinnittää Pirkkalan kunnan vaaliviranomaisten huomiota siihen, mitä edellä on sanottu vaalisalaisuuden turvaamisesta, lähetekirjeen täyttämisestä ja allekirjoittamisesta, vaaliviranomaisten yhteistyöstä laitoksen kanssa sekä vaalisasiakirjojen käsittelystä.

Tarkastuspöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi myös Pirkanmaan hyvinvointialueelle.

Lisäksi tarkastuspöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi ylimpänä vaaliviranomaisena toimivalle oikeusministeriölle.

LIITE: OIKEUSOHJEITA

Lainsäädäntö

Suomen perustuslain 14 §:n 3 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

YK:n vammaissopimuksen 29 artiklan mukaan sopimuspuolet takaavat vammaisille henkilöille poliittiset oikeudet ja mahdollisuuden nauttia niistä yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä sitoutuvat: a) varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa suoraan tai vapaasti valittujen edustajien kautta, myös siten, että heillä on oikeus ja mahdollisuus äänestää ja tulla valituiksi, muun muassa:

i) varmistamalla, että äänestysmenettelyt, -järjestelyt ja -aineistot ovat asianmukaisia, saavutettavia sekä helpotajuisia ja -käyttöisiä;

ii) suojelemalla vammaisten henkilöiden oikeutta äänestää salaisella lippuäänestyksellä vaaleissa ja kansanäänestyksissä ilman uhkailua, asettua ehdolle vaaleissa, hoitaa tehtävänsä tehokkaasti ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla sekä helpottamalla tarvittaessa apuvälineteknologian ja uuden teknologian käyttöä;

iii) takaamalla vammaisten äänestäjien vapaan tahdonilmaisun ja sallimalla tätä varten tarvittaessa heidän pyynnöstään heidän valitsemansa henkilön avustaa heitä äänestyksessä.

Hyvinvointialueesta annetun lain 23 §:n 1 momentin mukaan valtuutetut ja varavaltuutetut aluevaltuustoon valitaan hyvinvointialueella toimitettavissa vaaleissa (aluevaalit). Aluevaltuuston toimikausi on neljä vuotta ja se alkaa vaalivuoden kesäkuun alusta. Pykälän 2 momentin mukaan aluevaalit toimitetaan välittöminä, salaisina ja suhteellisina. Kaikilla äänioikeutetuilla on yhtäläinen äänioikeus. Pykälän 3 momentin mukaan aluevaalien toimittamisesta säädetään vaalilaissa.

Aluevaalien äänioikeudesta säädetään hyvinvointialueesta annetun lain 28 §:ssä ja vaalikelpoisuudesta saman lain 76 ja 77 §:ssä.

Kuntalain 15 §:n 1 momentin mukaan Valtuutetut ja varavaltuutetut valtuustoon valitaan kunnassa toimitettavissa kuntavaaleissa. Valtuuston toimikausi on neljä vuotta ja se alkaa vaalivuoden kesäkuun alusta. Pykälän 2 momentin mukaan kuntavaalit toimitetaan välittöminä, salaisina ja suhteellisina. Kaikilla äänioikeutetuilla on yhtäläinen äänioikeus. Pykälän 3 momentin mukaan kuntavaalien toimittamisesta säädetään vaalilaissa ja kuntarakennelaissa.

Kuntavaalien äänioikeudesta säädetään kuntalain 20 §:ssä ja vaalikelpoisuudesta saman lain 71 ja 72 §:ssä.

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalit toimitetaan järjestämällä ennakkoäänestys, kirjeäänestys ja vaalipäivän äänestys. Ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen järjestämisestä kotimaassa vastaa kunta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakkoäänestyspaikkoja ovat sairaalat, ympärivuorokautista hoitoa antavat ja muut, kunnanhallituksen päätöksellä määrätyt, sosiaalihuollon toimintayksiköt, rangaistuslaitokset sekä Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnat ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt (laitos).

Vaalilain 10 §:n mukaan valtioneuvostossa oikeusministeriö toimii ylimpänä vaaliviranomaisena.

Vaalilain 15 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava laitoksessa toimitettavaa ennakkoäänestystä varten yksi tai useampi vaalitoimikunta, joihin kuhunkin kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja yksi muu jäsen sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme. Saman lain 16 §:n 1 momentin mukaan vaalitoimikunta on päätösvaltainen kolmijäsenisenä.

Vaalilain 46 §:n 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakkoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai on otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Vaalilain 48 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakkoäänestys toimitetaan ennakkoäänestyksen ajanjaksona laitoksessa vähintään yhtenä ja enintään kahtena päivänä vaalitoimikunnan määrääminä aikoina.

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimitsijoiden ja vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakkoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakkoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Vaalilain 56 §:ssä säädetään järjestyksestä ennakoäänestyspaikassa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestys ennakoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Saapuvilla olevien on noudatettava vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan järjestyksen ylläpitämiseksi ja äänestyksen häiriöttömän kulun turvaamiseksi antamia määräyksiä.

Vaalilain 57 §:n 1 momentin mukaan äänioikeutetun, joka haluaa äänestää ennakolta, on ilmoitauduttava ennakoäänestyspaikassa vaalitoimitsijalle tai vaalitoimikunnalle. Laitoksessa ennakoäänestys on tarvittaessa järjestettävä myös eri osastoissa ja potilashuoneissa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjä on velvollinen esittämään vaalitoimitsijalle tai vaalitoimikunnalle selvityksen henkilöllisyydestään. Pykälän 3 momentin mukaan äänestäjälle on varattava tilaisuus tutustua asianomaista vaalia varten laadittuun vaalipiirinsä ehdokaslistojen yhdistelmään.

Vaalilain 58 §:ssä säädetään äänestämisestä ennakoäänestyksessä. Pykälän 1 momentin mukaan äänestäjällä on oikeus äänestää presidentinvaalissa ehdokasluettelossa olevaa ehdokasta. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjän on niin selvästi merkittävä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jonka hyväksi hän antaa äänensä, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa. Merkintä on tehtävä äänestyskopissa tai muutoin siten, että vaalisalaisuus säilyy. Pykälän 3 momentin mukaan äänestäjän pyynnöstä on vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan jäsenen avustettava häntä äänestämisessä. Henkilö, jonka kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, saa käyttää äänestyksessä apuna valitsemaansa avustajaa. Avustajana ei kuitenkaan saa käyttää vaaleissa ehdokkaana olevaa henkilöä. Avustaja on velvollinen tunnollisesti täyttämään äänestäjän osoitukset sekä pitämään salassa äänestyksen yhteydessä saamansa tiedot.

Oikeusministeriön ohjeet

Oikeusministeriö on vaalilain 10 §:n nojalla antanut vaaliviranomaisille yhteiset alue- ja kuntavaaleja koskevat vaaliohjeet. Vaaliohjeet ovat voimassa 1.1.2025–31.5.2025. Vaaliohjeissa 2025 todetaan laitosäänestykseen liittyen muun ohella seuraavaa.

Vaaliohje numero 1 ”Kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävät”:

Alue- ja kuntavaaleissa äänestäjä voi äänestää molemmissa vaaleissa samalla kerralla tai eri kerroilla taikka äänestää vain toisessa vaalissa.

Keskusvaalilautakunnalle kuuluu alue- ja kuntavaalien valmistavina tehtävinä muun muassa äänestysjärjestelyistä tiedottaminen, kunnan muiden vaaliviranomaisten kouluttaminen ja laitosäänestyksen valmistelut.

Keskusvaalilautakunnan tehtävänä on selvittää, mitä ympärivuorokautista hoitoa antavia sosiaalihuollon toimintayksiköitä ja muita laitosäänestykseen kuuluvia laitoksia kunnassa on ja missä ne sijaitsevat.

Ennakkoäänestyksen järjestämisestä laitoksessa (laitosäänestys) huolehtii kunnanhallituksen hyvissä ajoin ennen vaaleja asettama vaalitoimikunta. Vaalitoimikuntia voidaan tarvittaessa asettaa useampia.

Kunnanhallituksen on ilmoitettava keskusvaalilautakunnalle vaalitoimikunnan jäsenten nimet sekä vähintään puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan yhteystiedot.

Äänestyskoppien toimittamisesta ennakkoäänestyspaikkaan vastaa keskusvaalilautakunta. Vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan on sovittava hyvissä ajoin keskusvaalilautakunnan kanssa äänestyskopin tai koppien lainaamisesta, kuljetuksesta ja muista seikoista. Tarpeellisista liikuntaesteisten apuvälineistä huolehtivat yhteistyössä kunnan keskusvaalilautakunnan kanssa ennakkoäänestyspaikoissa vaalitoimitsija tai vaalitoimikunta ja vaalipäivän äänestyspaikoissa vaalilautakunta.

Alue- ja kuntavaaleissa tulee ottaa huomioon, että äänestyskoppiin tulee lähtökohtaisesti sijoittaa molempien vaalien ehdokaslistojen yhdistelmät. Kunta voi kuitenkin harkintansa mukaan sijoittaa yhdistelmät myös eri koppeihin, aluevaalien yhdistelmän yhteen ja kuntavaalien yhdistelmän toiseen. Tällöin äänestyskoppeja tarvitaan kaksinkertainen määrä tavalliseen verrattuna.

Äänestyskoppeihin olisi hyvä sijoittaa suurennuslasi tai vastaava etenkin heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

Keskusvaalilautakunnan on huolehdittava, että vaalitoimikunnilla on käytössään kaikki tarvittavat vaaliasiakirjat, vaalileimasimet, äänestyskopit, vaaliurnat sekä muut tarvikkeet ja varusteet.

Vaaliurnaa tai muuta suljettavaa laatikkoa voidaan vastaavalla tavalla käyttää myös laitosäänestyksessä, jos se on tarkoituksenmukaista.

Keskusvaalilautakunnan on huolehdittava siitä, että vaalitoimikuntien jäsenet ja varajäsenet ovat tietoisia tehtävistään ja vastuistaan.

Keskusvaalilautakunnan on koulutettava vaalitoimikunnan jäsenet tehtäviinsä sekä neuvottava ja opastettava heitä ongelmatilanteissa. Neuvontaa ja opastusta varten vähintään keskusvaalilautakunnan sihteerin tulee olla vaalitoimikuntien tavoitettavissa koko ennakkoäänestysajanjakson ajan.

Ohjeen liitteenä nro 14 on Invalidiliiton Esteettömyyskeskuksen (ESKE) äänestyspaikkojen esteettömyyden tarkistuslista.

Vaaliohje numero 3 ”Ennakkoäänestys laitoksessa”:

Laitoksia, joissa ennakkoäänestys järjestetään, ovat:

- 1) Sairaalat, esimerkiksi: yleissairaalat, terveyskeskusten vuodeosastot, psykiatriset sairaalat jne.;

- 2) Ympäri vuorokautista hoitoa antavat ja muut kunnanhallituksen määräämät sosiaalihuollon toimintayksiköt, esimerkiksi: vanhainkodit ja vastaavat yksiköt, hoito-, hoiva-, veljes- ja sairaskodit, sosiaalihoitolaissa, vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa tarkoitetut palvelutalot, asuntolat, päihdehuollon laitokset, kehitysvammalaitokset jne. Määriteltäessä sitä, kuuluuko sosiaalihuollon toimintayksikkö suoraan vaalilain 46 §:n 2 momentin perusteella (ja siis ilman kunnanhallituksen päätöstä) ennakkoäänestykseen piiriin, ratkaisevaa on, annetaanko yksikössä ympärivuorokautista hoitoa. ”Muista sosiaalihuollon toimintayksiköistä” on kunnanhallituksen tehtävä päätös hyvissä ajoin ennen ennakkoäänestyksen alkamista; sekä
- 3) Rangaistuslaitokset, esimerkiksi: vankilat, vankimielisairaalat jne.
- 4) Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnat tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt.

Ennakkoäänestyspaikoiksi määrätyissä laitoksissa saavat äänestää vain niissä hoidettavina olevat tai niihin otetut henkilöt. Esimerkiksi sairaalan henkilökunnalla ei ole oikeutta äänestää sairaalassa.

Yleisissä vaaleissa äänioikeutettuja ovat myös ne, joiden toimintakelpoisuutta on tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu tai jotka on julistettu vajaavaltaiseksi, esimerkiksi sairauden vuoksi.

Laitoksissa, kuten esimerkiksi psykiatrisissa sairaaloissa, voi olla hoidettavana potilaita, joiden tila äänestyksen toimittamishetkellä on sellainen, etteivät he yleisten periaatteiden mukaan voi käytännössä suorittaa oikeudellisesti merkittäviä toimia, jollainen äänestäminen yleisissä vaaleissa on. Yleisillä periaatteilla tarkoitetaan sitä, että henkilön kyky itsenäiseen tahdonmuodostukseen on edellytys pätevän oikeustoimen tekemiselle. Yleisesti ottaen oikeustoimikelpoisuus edellyttää halua tehdä päätöksiä ja kykyä ilmaista tahtonsa, kykyä ymmärtää eri vaihtoehdot sekä kykyä ymmärtää päätöstensä ja tekojensa seuraukset. Oikeustoimikelpoisuus arvioidaan aina suhteessa tehtävään päätökseen sekä sen monimutkaisuuteen ja seurauksiin.

Vaalitoimikunnan on näissä tapauksissa tapauskohtaisesti ratkaistava, kykeneekö henkilö äänestämään. Ennen asian ratkaisemista vaalitoimikunnan on suositeltavaa tapauskohtaisesti pyytää kyseisen äänioikeutetun tilaa tuntevan hoitohenkilökunnan tai muun asiantuntijan arviota asiasta. Käytännössä vaalitoimikunta harkinnassaan joutuu vahvasti nojautumaan tähän arviointiin. Lisäksi on muistettava, ettei vaalitoimikunnalla ole oikeutta pääsyyn äänioikeutetun terveys- tai hoitotietoihin. Viimekätinen harkintavalta äänestyksen toimittamisesta on kuitenkin aina vaalitoimikunnalla.

Jos äänestämistoimitus on henkilön osalta ehditty jo aloittaa, mutta vaalitoimikunta toteaa, ettei hän kykenekään äänestämään eikä äänestystä siten ole mahdollista viedä loppuun, äänestys on keskeytettävä. Asiasta tulee tehdä merkintä ennakolta äänestäneistä pidettävään luetteloon (vaalilomake nro 7).

Jos äänioikeutettu on lääkärin määräämässä eristyksessä tai karanteenissa, hänen on annettava äänestää, jos laitoksen terveydenhuoltohenkilökunta sen sallii. Tällöin vaalitoimikunnan suojautumiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Laitoksen työntekijää voidaan tarvittaessa käyttää avustajana vaalitoimikunnan ja äänestäjän lähikontaktien välttämiseksi.

Äänestäjällä, joka ennakkoäänestykselle määrätynä aikana on saapunut ennakkoäänestyspaikkaan, mutta ei ole ehtinyt äänestää sinä aikana, on oikeus äänestää sanotun ajan päätyttyäkin. Toimitusta ei siis saa laitoksessa keskeyttää tai lopettaa ennen kuin jokainen, joka äänestämistä varten on saapunut ennakkoäänestyspaikkaan ennen sen sulkemista, on saanut tilaisuuden käyttää äänioikeuttaan.

Keskusvaalilautakunta toimittaa vaalitoimikunnalle kaikki laitosäänestyksessä tarvittavat vaaliasiakirjat ja -tarvikkeet hyvissä ajoin ennen ennakkoäänestyksen alkamista. Vaalitoimikunnan on tarkastettava saamansa materiaali ja mikäli jotain puuttuu, otettava viipymättä yhteys keskusvaalilautakuntaan.

Suunnitellessaan ennakkoäänestyksen järjestämistä laitoksissa vaalitoimikunnan tulee hyvissä ajoin ottaa yhteys asianomaisen laitoksen johtoon ja pyrkiä toimeenpanemaan äänestys niin tarkoituksenmukaisella tavalla kuin se kulloinkin on mahdollista. Vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysjärjestelyt eivät vaaranna laitoksen varsinaisen toiminnan, kuten sairaalahoidon antamisen, häiriötöntä sujumista. Laitosäänestyksen järjestämistä suunniteltaessa parhaiten soveltuvat ajankohdat tulisi varmistaa etukäteen laitoksen henkilökunnalta.

Vaalitoimikunnan on yhteistyössä henkilökunnan kanssa lisäksi suunniteltava se, miten äänestystoimituksesta ja sen ajankohdista tiedotetaan riittävästi laitoksessa oleville äänioikeutetuille.

Vaalitoimikunnan tulee myös tarvittaessa pyytää laitoksen johdon tai muun asiantuntijan (esimerkiksi sairaalassa kyseistä henkilöä hoitava lääkäri) apua sen kysymyksen selvittämisessä, kykeneekö henkilö äänestämään, ja ratkaista asia tapauskohtaisesti.

Äänestyspaikan (äänestystilan) sijainnissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen. Ennakkoäänestykselle varattu paikka on sijoitettava laitoksessa sellaiseen tilaan, joka ei ole muussa käytössä äänestämisen aikana. Äänestäjän on hankaluuksitta päästävä tähän tilaan.

Äänestyspaikan sijainnista on laitoksessa oltava tarpeellinen opastus. Kaksikielisessä kunnassa kilpien ja muiden yleisölle suunnattujen opasteiden on oltava suomen- ja ruotsinkielisiä. Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnissa opasteet on laadittava myös saamen kielellä. Äänestyspaikan sijainnissa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että paikan valaistus on riittävä ja että äänestys voidaan hoitaa riittävät etäisyydet säilyttäen.

Vaalitoimikunnan asiana on huolehtia siitä, että ennakoäänestysajoista ja ennakoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan etukäteen äänestäjille ennakoäänestyspaikassa julkipantavin kuulutuksin tai tiedottein ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla. Ennakoäänestyksestä on tiedotettava tarvittaessa myös laitosten osastoissa ja potilashuoneissa.

Vaalitoimikuntien tulee etukäteen olla yhteydessä asianomaisen laitoksen johtoon ja sopia tiedottamisen järjestämisestä.

Äänestys ennakoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Laitoksessa ennakoäänestys on tarvittaessa järjestettävä myös eri osastoissa ja potilashuoneissa tapahtuvaksi.

Sopivimmin ennakoäänestys esimerkiksi sairaalassa järjestettäneen siten, että vaalitoimikunta aluksi ottaa äänestäjiä vastaan laitoksen ruokasalissa tai muussa suurehkossa, tarkoitukseen soveltuvassa huoneessa ja käy tämän jälkeen erikseen niiden liikuntakyvyttömiä vuodepotilaiden luona, jotka ovat ilmoittaneet olevansa halukkaat käyttämään äänioikeuttaan. Sopiva hetki mennä sisälle potilashuoneeseen ja tarvittavat hygieniajärjestelyt on tapauskohtaisesti vielä varmistettava esimerkiksi hoitohenkilökunnalta.

Kaikille asianomaisessa laitoksessa oleville ennakoäänestämiseen oikeutetuille on varattava mahdollisuus äänioikeutensa käyttämiseen. Vaalitoimikunnan on hyvä vielä ennen poistumistaan laitoksesta varmistaa henkilökunnalta, että kaikki halukkaat ovat saaneet mahdollisuuden äänestää.

Vaalisalaisuuden turvaamiseksi äänestäjän on voitava täyttää äänestyslippunsa rauhassa ja muiden katseilta suojassa. Tässä tarkoituksessa ennakoäänestyspaikkaan voidaan hankkia yksi tai useampi äänestyskoppi tai pöytä, joka on varustettu sellaisin suojuksin, jotta äänestäjä voi tehdä äänestysmerkintänsä kenenkään toisen näkemättä. Äänestyskoppien tai vastaavien sijoittamisessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen ja myös siihen, että valaistus äänestyskopissa on riittävän hyvä. Äänestyskoppien välit ovat riittävän suuria, jotta kulku kuhunkin koppiin voi tapahtua häiritsemättä muissa kopeissa olevia äänestäjiä. Äänestyskoppeja ei siis pidä sijoitella siten, että kulku niihin tapahtuu muiden koppien takaa. Niitä äänestäjiä varten, jotka eivät pääse äänestyskoppiin taikka pöydän ääreen äänestämään, tulisi vaalitoimikunnalla olla mukanaan sellainen suojuksella varustettu irrallinen kirjoitusalue, jonka turvin äänestäjä voi muiden katseilta suojattuna täyttää äänestyslippunsa. Jos äänestyskoppeja tai vastaavia käytetään, vaalitoimikunnan on sovittava keskusvaalilautakunnan kanssa niiden toimittamisesta ao. laitokseen. Eduskunnan oikeusasiamies on kuntavaalien 2017 yhteydessä tehdyssä tarkastuskertomuksessaan (5.4.2017) todennut, että syliin laitettava irrallinen kirjoitusalue ei turvaa vaalisalaisuutta.

Laitoksessa äänestävällä tulee olla mahdollisuus tutustua oikeusministeriön aluevaalien ehdokaskirjaan ja kuntavaalien ehdokaskirjaan (Ehdokkaat aluevaaleissa 2025 ja Ehdokkaat kuntavaaleissa 2025). Näiden lisäksi vaalitoimikunnan harkinnan mukaan voidaan käyttää myös oman hyvinvointialueen ehdokaslistojen yhdistelmää aluevaaleissa ja oman kunnan ehdokaslistojen yhdistelmää kuntavaaleissa. Ne on asetettava ennakoäänestyspaikkaan siten, että äänestäjät voivat niihin vaivattomasti tutustua. Vaalitoimikunnan on pidettävä äänestäjien nähtävillä myös oikeusministeriön ohjetta äänestäjälle äänestysnumeron merkitsemisestä.

Äänestäjän pyynnöstä vaalitoimikunnan jäsenen on avustettava häntä äänestämisessä. Avustaja voi avustaa äänestäjää muun muassa merkinnän tekemisessä äänestyslippuun ja täyttämällä äänestäjän puolesta lähetekirjelomakkeen.

Henkilöt, joiden kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, saavat käyttää apuna myös itse valitsemaansa avustajaa, ei kuitenkaan sellaista henkilöä, joka on ehdokkaana asianomaisissa vaaleissa tai joka on ehdokkaan puoliso, lapsi, sisarus tai vanhempi. Tämä koskee näkövammaisten ja muiden toimintarajoitteisten henkilöiden lisäksi myös henkilöitä, joille esimerkiksi äkillinen sairaus on aiheuttanut kyvyttömyyden tehdä äänestysmerkintä.

Se, joka avustaa äänestäjää äänestysmerkinnän tekemisessä, on velvollinen tunnollisesti täyttämään, mitä äänestäjä osoittaa ja pitämään salassa äänestystoimituksessa saamansa tiedot. Avustaja ei missään tapauksessa saa suositella äänestäjälle, ketä ehdokasta tämän olisi äänestettävä. Vaalitoimikunnan on selvitettävä äänestäjän itsensä valitseman avustajan nimi ja merkittävä se äänestäjistä pidettävän luettelon kohtaan "Huomautuksia".

Vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että järjestys ennakoäänestyspaikassa säilyy moitteettomana ja vaalitoimitus sujuu häiriöttä. Ennakoäänestyspaikassa saapuvilla olevien on noudatettava niitä määräyksiä, joita vaalitoimikunta harkitsee tarpeelliseksi antaa.

Vaalitoimikunnan on pidettävä äänestäjistä luetteloa käyttäen sitä varten laadittua lomaketta (luettelo ennakolta äänestäneistä, vaalilomake nro 7). Luetteloa on pidettävä kunkin laitoksen osalta erikseen. Lomakkeen kohtaan "Huomautuksia" tehdään tarpeelliset merkinnät, jos ennakoäänestyksessä on tapahtunut jotakin sellaista, joka on vaikuttanut toimituksen säännölliseen kulkuun, esimerkiksi jos toimitus on ylivoimaisen esteen takia ollut pakko keskeyttää. Tähän kohtaan on merkittävä myös äänestäjien itse valitsemien avustajien nimet. Luettelolomake on tarkistettava ja sen allekirjoittaa puheenjohtaja ja varmentaa jäsen. Täytetty luettelolomake on samalla vaalitoimikunnan pöytäkirja, joten erillisen pöytäkirjan pitäminen vaalitoimikunnassa ei ole tarpeen.

Vaalitoimikunnan tulee huolehtia siitä, että lähetekuoret toimitetaan asianomaiselle kunnan keskusvaalilautakunnalle heti kun se äänestyksen tapahduttua on mahdollista.